

TANULMÁNY

A biztatási kár, mint meghaladott jogintézmény?

✎ *Pribula László egyetemi docens, Debreceni Egyetem (Debrecen)*

A tanulmány célja annak a vizsgálata, hogyan értelmezi a jogalkalmazás a polgári jog rendszerében különleges szerepet kapó, speciális kötelem-keletkeztető tényálláson alapuló biztatási kár intézményét. Az egyébként nem jogellenes magatartással előidézett alaptalan bizakodásból eredő károk megtérítésére jogalapot keletkeztető jogszabályi rendelkezések a rendszerváltozás óta semmilyen részben nem változtak, beleértve az új Ptk. hatályba lépését követő szabályanyagot sem. Kétségesnek tűnik a jogintézmény változatlan fenntartásának indoklottsága a piacgazdaság viszonyai között – a méltányossági alapú kártalanításra más gazdasági és társadalmi viszonyok adhatnak indokot.

I.

I. A jelenlegi jogszabályi környezet és a károsulti érdekek felé elmozduló bírói gyakorlat szerint a deliktuális felelősségi alap is elégséges az utóbb megghiúsult biztatásban álló károkozás miatt megbomlott egyensúly helyreállítására. Mindezt alátámasztja, hogy az utóbbi időszakban, szinte észrevétlenül, amikor a bírói gyakorlat az utaló magatartás jogszabályi rendelkezéseit hívja fel, akkor ténylegesen a szerződésen kívüli károkozásra vonatkozó szabályokat alkalmazza. A jogellenes károkozásból származó, a teljes kártérítés elvéből következően elsődlegesen reparációs funkciót betöltő *deliktuális kártérítési felelősség*, másrésztől a jogszerű magatartás következményeinek törvényi kompenzációján alapuló, az *utaló magatartásból* eredő felelősség közötti határok *elmosódn*i látszanak. Ez tulajdonképpen a jogalkotói szándékkal ellentétesen megy végbe, hiszen a jogszabályi rendelkezés szövegének sem nyelvtani, sem történeti, sem rendszertani értelmezéséből nem következik az, hogy az utaló magatartással keletkezett kár megtérítésének a szerződésen kívül okozott károk megtérítésével azonosak lennének a szabályai.

A továbbiakban célszerű áttekinteni, hogy a bíróságok *hogyan értelmezik* a biztatási kár megtérítésének törvényi feltételeit, miben látják a jogintézmény alkalmazhatóságának a korlátait, mennyiben határolják el a szerződésen kívül okozott károkért való felelős-

ségtől. A jogkereső polgároknak ugyanis elismerhető az igényük arra, hogy legyenek tudomással arról, a bíróság milyen körülményeket vesz figyelembe ítélezése során, hiszen az ítélet meghozatala után ezen tényekre már az elsőfokú eljárás által adott keretek között nem tudnak reagálni. Erre az igényre mutat rá írásában *Ádám György*: „Egy adott perben ... a félnek, de még inkább a jogi képviselőjének nem elég ismernie az ügy történeti és törvényi tényállását, meg kell ismernie az eljáró bíró ... meggyőződésének kialakítását...”¹

A törvényi szöveg lehetőséget ad a biztatási kár elvileg széles körű használatára, megfigyelhető azonban, hogy a bírói gyakorlat döntő részben a szerződéskötés elmaradása esetén alkalmazza. A felek magatartásait ilyenkor a szerződéskötésre irányuló tárgyalások jellemzik, amelyek során a polgári jogviszonyokra irányadó alapelvek szerint, az adott helyzetben általában elvárható módon, egymással kölcsönösen együttműködve, a jóhiszeműség és tisztességesség követelményének megfelelően kell eljárniuk. Mindezek nem térnek el a kötelmi jog egyéb területein alkalmazandó követelményektől, amelyek az eltérő szabályozás ellenére közelítik az utaló magatartást a kontraktuális és a deliktuális kártérítési felelősséghez: mindez az egyes ítéletek elemzése során kétségtelenül jelentkezik a felelősség ténylegesen figyelembe vett színvonalában, a teljes kártérítésnek a gyakorlatban alkalmazott elvében, felvetve így a külön szabályozás meghaladottságát.

1 Ádám György: Jogvita a bíróságon. Magyar Jog. 2011. 6. 377–378.

2. A régi Ptk., az 1959. évi IV. törvény nem volt egyértelmű az *utaló magatartás* és az abból eredő biztatási kár rendszerbeli elhelyezésével kapcsolatosan; szabályait a törvény nem a kötelmi jogi részben, hanem a *bevezető rendelkezések* között, alapelvi szintű rendelkezések mellett helyezte el, azt a *téves látszatot* keltve, mintha a rá vonatkozó előírások a polgári anyagi jog egészére nézve általános iránymutatásokat adnának. Ehhez képest az új Ptk., a 2013. évi V. törvény az intézményt már a tényleges helyén kezeli: a kötelmi jogról szóló Hatodik Könyvben, mint *kötelemkeletkeztető tény*. A régi Ptk. 6. §-ának és az új Ptk. 6:587. §-ának a rendelkezései azonban teljesen azonosak, ennek megfelelően a bíróság a kárnak egészben vagy részben való megtérítésére kötelezheti azt, akinek szándékos magatartása más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indított, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte. Az egyetlen változás, hogy az új Ptk. címében most már megjelöli az intézmény „*utaló magatartás*” elnevezését, amelyet a jogirodalom és a jogalkalmazás ezt megelőzően is következetesen így határozott meg. A legújabb jogirodalom viszont rögtön igyekezett rámutatni, hogy az azonos szövegezés ellenére a változás jelentős, *Petrik Ferenc* megfogalmazása szerint „E szabály változatlansága azonban csak látszólagos, hiszen e szabály a bevezető rendelkezések közül a kötelmi jog különös részébe került át, ami a szöveg rendszertani értelmezéséből adódóan már önmagában is szűkíti az alkalmazási körét.”² A magatartással kiváltott kár „*biztatási kár*” megnevezését azonban az új törvényi rendezés sem tartalmazza.

II.

3. A jogszabályi normaszöveg értelmében a speciális kötelemkeletkeztető tényállás alkalmazásának a következő *konjunktív feltételei* vannak:

- a) a kárt előidéző magatartás szándékossága,
 - b) a kárt előidéző magatartás következtében a károsodott személy meghatározott konkrét tevékenysége,
 - c) a károsodott személy jóhiszeműsége,
 - d) a károsodás tényleges bekövetkezése,
 - e) okozati összefüggés a károsodást előidéző személy magatartása és a károsodott személy meghatározott konkrét tevékenysége; továbbá a károsodott személy meghatározott konkrét tevékenysége és a kár bekövetkezése között,
 - f) a károsodás bekövetkezésének alapos oka,
 - g) az önhiba hiánya a károsodott személy részéről.
- A fenti jogszabályi feltételek a magyar polgári jog-

ban *egyedülállónak* tekinthetők, hiszen nem találkozhatunk olyan jogintézménnyel, ahol *hét konjunktív feltétel* együttes fennállta válthatja ki a célzott joghatást. Fontos annak a kifejezett hangsúlyozása, hogy a biztatási kár megállapításához szükséges *valamennyi törvényi feltétel bizonyítása a kárigényt támasztó felet terheli* azzal, hogy már egy törvényi feltétel hiánya is a kárigény elutasítását eredményezi. A feltételek közül egyesek (kár bekövetkezése, konkrét tevékenység, okozati összefüggés) az egyéb anyagi jogszabályokból jól levezethetők és értelmezhetők, mások a polgári jogban csak ritkán, kivételesen fordulnak elő (jóhiszeműség, szándékosság), egyes feltételek pedig alapvetően idegenek a civil anyagi jog területétől (alapos ok, önhiba hiánya). Az így létrejött, speciális elemekből összegyűrt intézmény már a szabályozás jellegéből következően is mutatja különlegességét.

Az *utaló magatartás* azonban annyiban is különleges, hogy alkalmazásának a *célja* merőben idegen a magánjog alapvető jellegzetességeitől. Az általános elv ugyanis az, hogy a károkozás általában tilos, a károkozó magatartás következtében előállt vagyoni és nem vagyoni károkat teljes mértékben meg kell téríteni, ugyanakkor a kár megtérítéséért való felelősség hiányában mindenkinek viselnie kell a saját magatartásából származó kárát. Az *utaló magatartás* szabályozásának jogalkotói célja ezzel szemben nem a károkozás általános tilalmából indul ki – hiszen nincs jogellenes magatartás –, hanem *méltányossági* szemponton alapul annyiban, amennyiben részben értékeli az alaptalan bizakodás következményeit, de csak szigorú feltételek mellett.

4. A korábbi jogértelmezés az *utaló magatartást* *szubszidiárius* intézményként fogta fel azzal, hogy a Ptk. 6. §-ának alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha a felek között meghatározott jogviszony – szerződés, szerződésen kívüli károkozás, jogalap nélküli gazdagodás – nem áll fenn, ilyenkor ugyanis az adott jogviszony szabályai jelölik ki a jogellenesség mércéjét, amely mellett a károsodott igényt tarthat a megbomlott egyensúly helyreállítása. A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében kifejezetten hangsúlyozta, hogy biztatási kár esetén hiányzik a kifogásolt magatartás jogellenessége, és ezért szükséges a Ptk. 6. §-ában felsorolt feltételek együttes megléte, mindebből következően az *utaló magatartás* alkalmazására csak akkor van lehetőség, ha a felek között szerződés nem jött létre, illetőleg nincs jogellenes magatartás, amelynek következményeit felelősségi úton kell rendezni.³

Az új Ptk. szerint már szükségtelen a *szubszidiárius* jelleg hangsúlyozása, hiszen az *utaló magatartás* külön kötelemkeletkeztető tényállásnak – tehát a szerző-

2 Wellmann György (szerk.): Polgári jog. Kötelmi jog Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész. Az új Ptk. magyarázata VI/VI. HVG-Orac Bp. 2013. 552.

3 BH 2005. 12.

déstől, károkozástól, jogalap nélküli gazdagodástól elkülönülő kötelemnek – minősül.

Meglepőnek tűnik ugyanakkor, hogy a bírói gyakorlat már a rendszerváltozás előtt is bizonytalan volt a jogintézmény alkalmazási körében, és nem feltétlenül volt következetes az utaló magatartás külön kötelem-keletkeztető tényállás jellegében, és azt többször más jogintézményekkel vegyítette. A Legfelsőbb Bíróság egyik ismert eseti döntésének alapjául szolgáló tényállás szerint a per felperese részére az általa gondozott személy halála esetére vagyoni juttatás ígérését tette, majd egy alakilag érvénytelen végrendeletet is készített; a hagyatéki juttatás ígérétében bízva teljesített a felperes vagyoni szolgáltatásokat az örökgyógy részére, majd annak halála után örökösével szemben lépett fel a szolgáltatások visszatérítése végett – a (rég) Ptk. 6. §-ára hivatkozva. A Legfelsőbb Bíróság osztotta ezt az álláspontot, és indokolása szerint mivel a felperes az örökgyógy ígérétében bízva teljesített szolgáltatásokat, a végrendelet alaki hibája folytán az ígérlet teljesülése meghíúsult, amiből ezért őt önhibáján kívül károsodás érte; erre tekintettel a (rég) Ptk. 6. §-ának az alkalmazásával a 677. §-a (1) bekezdésének c) pontja alapján jogosan lépett fel követelésével az örökgyógy örökösei ellen⁴. A jogi álláspont vitatható, hiszen ebben az esetben a „károsult” személy éppen a kárt előidéző személy részére nyújtott szolgáltatásokat, amelyek érvényes jogcím hiányában – vagy a közöttük fennálló (érvénytelen) szerződés vagy jogalap nélküli gazdagodás felhívásával – a megfelelő jogintézmény alapján tehát egyébként is visszakövetethők. Az ismertetett jogeset arra kívánt rámutatni, hogy a korábbi jogalkalmazás számára sem volt az utaló magatartáson alapuló felelősség problémamentes: nem feltétlenül találta meg a polgári jog rendszerén belüli szerepét.

Nemcsak a bírói gyakorlat, hanem a jogirodalom is mutatott kétségeket már az utaló magatartás alapvető elveit tekintetében. Miközben a legtöbb elemzés egyértelműnek találja, hogy a jogalkotó jogszerű, de legalábbis jogilag nem védett magatartás sajátos, a kár megtérítésére (legalább részben) irányuló jogkövetkezményét alapozza meg, megjelenti a magatartás jogellenességét kimondó álláspont is. Légrády Gergely tanulmányában úgy vélte, hogy „az utaló magatartással megvalósított károkozás azért jogellenes károkozás, mert a polgári jog egyik alapvető elve szerint kárt okozni tilos, a kárért az azt előidézőnek – megfelelő *exculpato* hiányában – felelnie kell, így a károkozás jogellenessége automatikusan fennáll, másrészt mert a Ptk. nem nyilvánítja jogos károkozásnak.”⁵

Amennyiben a jogintézmény ilyen alapvető kérdéseiben is bizonytalanság jelentkezik, a jogalkalmazásban és a jogirodalomban egyaránt, akkor legalábbis

felmerülhet a gyanú, hogy vajon maga a szabályozás mennyire szervesen illeszkedik a polgári anyagi jog keretei közé.

III.

5. Az utaló magatartás szabályainak az alkalmazására akkor kerülhet sor, ha a kárt előidéző magatartás szándékos volt. A polgári jogi felelősség zsinórmértéke nem a vétkesség, hanem a felróhatóság, ezért a polgári anyagi jogszabályok csak kivételesen alkalmazzák a szándékos/gondatlanság mércéjét. Ezzel együtt a szándékos magatartás fogalma nem jelent jogalkalmazási problémát, hiszen a büntetőjogi törvényi definíció (cselekményének következményeit kívánja, vagy e következményekbe belenyugszik⁶) a magánjogban is alkalmazható. Felvethető, hogy az utaló magatartás esetén a kárt előidéző félnek a szándékosága mire terjed ki: csupán a saját magatartására, vagy ezen felül arra is, hogy ebből a magatartásból a másik felet milyen magatartásra indította, adott esetben arra is, hogy abból a magatartásból a másik félnek kára származik. A bírói gyakorlat egyértelmű abban, hogy a biztatási kár megtérítéséhez szükséges és elégséges feltétel, ha a kárt előidéző személy magatartása volt szándékos, de a szándéknak nem kell kiterjednie arra, hogy mindez a másik felet fogja-e, és amennyiben igen, milyen magatartásra fogja indítani; ebből következően nem feltétel a károkozást kívánó vagy abba belenyugzó tudati állapot sem. Így ha valaki a másik felet szándékosan biztatja egy szerződés megkötésére, a „biztató” tudati állapotának már nem kell kiterjednie arra, hogy emiatt a másik fél milyen, a jogviszonyon kívüli magatartást fog tanúsítani, így hogy más szerződéses kapcsolatát emiatt felbont. Mindez összhangban van az intézmény méltányossági alapjával, hiszen ezzel ad lehetőséget az alaptalan bizakodás előre adott esetben nem is látható következményeinek a kompenzálására.

Kérdéses azonban, hogy van-e létjogosultsága a büntetőjogi alapú szándékoság fenntartásának a polgári jog rendszerében, amikor a felelősség zsinórmértéke a polgári jogviszonyokban a felróhatóság, így nemcsak a szerződés megkötése és teljesítése, hanem a szerződéskötést megelőző tárgyalások, a másik felet meghatározott magatartásra indító jognyilatkozatok tétele során is úgy kell eljárni, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Amennyiben a jogalkotó szankcionálásra érdemesnek tekinti azokat a szándékos magatartásokat, amelyek eredményeképpen a másik felet az általa emiatt tanúsított magatartás miatt kár éri, ak-

4 BH 1987.353.

5 Légrády Gergely: Az utaló magatartás (biztatási kár) a Ptk.-ban és a bírói gyakorlatban. Polgári Jogi Kodifikáció 2003. 4–21.

6 Btk. 7.§

kor miért nem tartja indokoltnak a nem elvárhatóan tanúsított magatartások hasonló következményei joghátrányának a meghatározását? Hiszen a polgári jogügyletek során az egyik felet legkevésbé sem a másik fél belső szubjektív tudatállapota motiválja, hanem az a helyzet, amely a jogviszonyokban általában elvárható következményekhez szokott vezetni. A mindennapi gyakorlatban nem válik el ennyire élesen a különbség aközött, ha az egyik fél a szerződés jövőbeni megkötésének lehetőségét szándékosan ígéri, vagy csupán az általában elvárható magatartási szabályokból erre az ígéretre lehet következtetni – a lényeg inkább az, hogy reálisan az adott magatartás a másik felet egy végül károkozást eredményező magatartásra indíthatja volna.

Az egyes jogesetek elemzéséből arra a *következtetésre* lehet jutni, hogy az utaló magatartás fogalmi elemei közül a bírói gyakorlat a szándékosságot egyre inkább azonosítja a felróhatósággal, amelyet bizonyít, hogy nem vizsgálja részletesen a fél tudatállapotát, hanem a magatartás általában elvárható követelményeit elemzi, és legtöbbször mintegy adottnak veszi ennek a törvényi feltételnek a fennállását.

Ezt támasztja alá a Pécsi Ítéletábrá egyik jogerős ítélete. A perben a bíróságok, többek között, a biztatási kár törvényi feltételeit vizsgálták abban a részben, amikor a felek között adásvételi és bérleti szerződések tárgyában tárgyalások voltak folyamatban. A potenciális vevő ingatlanforgalmi szakvéleményt is készített, amely tartalmazta a hatályos ingatlan-nyilvántartási állapot ismertetését; a megbeszélések eredményeként meghatározott vételárért megvásárolta volna az ingatlant, és azt már az adásvételi szerződés megkötése előtt bérleményként használta volna, szerződéskötés nélkül ebből mintegy 15 % előleget át is utalt. A szerződéskötés végül azért maradt el, mert a társasháztulajdon ingatlan-nyilvántartási bejegyzésének hiányában problémássá vált a vételár kifizetéséhez szükséges banki hitel igénybevétele. A jogerős ítélet indokolása foglalkozott azzal, hogy az utaló magatartás törvényi feltételei közül a szándékosság fennállt-e. Az ítélet hivatkozott arra, hogy a bírói gyakorlat egységes abban: e rendelkezés alkalmazására szerződéskötés elmaradása esetén is lehetőség van, ha a kárt szenvedett fél kellő megalapozottsággal számolhatott a szerződés létrejöttével. A felek között komoly tárgyalások folytak az ingatlanra vonatkozó adásvételi és bérleti szerződések megkötése tárgyában, a potenciális vevő szerződéskötési szándékát nagyobb összeg átutalásával megerősítette, továbbá birtokában volt az ingatlanforgalmi szakvélemény, amelyből lehetősége volt megismerni az ingatlan pontos tulajdoni helyzetét, illetve az ingatlant terhelő hitel nagyságát; amennyiben úgy

nyilvánította ki határozott szerződéskötési szándékát, hogy ezeknek az adatoknak nem volt ismeretében, az kizárólag saját gondtalan eljárásának következménye. Mindezek alapján a másik fél indokoltan és megalapozottan bízott a szerződések létrejöttében.⁷ Az okfejtés kritikai vizsgálata során arra a következtetésre lehet jutni, hogy a bíróság a szándékosság fogalmi elemét gyakorlatilag a *felróhatósággal* azonosította, mert amikor abban foglalt állást, hogy mi indíthatta a másik felet az alaptalan bizakodásra, akkor nem a vevő tudatállapotát vette figyelembe, hanem azt, hogy magatartásának, nyilatkozatának a jellemzőiből a polgári jogviszonyokban mire lehetett következtetni, ennek során a szerződéskötést megelőző tárgyalások során úgy járt-e el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Nyilvánvalóan a felek ugyanis a polgári jogviszonyokban a másik féltől elvárható magatartás, és nem a szubjektív belső meggyőződés alapján hozzák meg döntéseiket.

Az utaló magatartás alkalmazásának egyik törvényi feltétele, a szándékosság, alapvetően idegen a polgári jogi ügyletektől, ezért a jogalkalmazás sem a büntetőjogi fogalmi körben, sokkal inkább a *felróhatóság* alapján vizsgálja – mindennek következtében egyértelműen a *deliktuális* felelősség irányában mozdul el.

6. A fentiekből az is következik, hogy az utaló magatartás tanúsítása nem elégséges önmagában a felelősség megállapításához, hanem ahhoz szükséges a *károsodott ez által kiváltott magatartása* is. A kárt előidéző szándékos magatartás ugyanis jogszerű, ezért ez nem keletkeztet kártérítési felelősséget, a jogalkotó méltányosságból az általa előidézett károsulti magatartásnak a *következményeit* kívánja kompenzálni. Mindennek a rendszertani sajátosságaira hívta fel a figyelmet *Fézer Tamás*, amikor megfogalmazása szerint: „A biztatási kár esetében a károsult okozza saját kárát, saját – ebből következően nem jogellenes – magatartásával.”⁸ Ezért amennyiben valaki szerződéskötésben alaptalanul bízva felbontotta egy korábbi szerződéses kapcsolatát, akkor ezen az alapon nem a szerződéskötés elmaradásából, hanem az emiatt tanúsított károsulti magatartásából – tehát az előző szerződése felbontásából – eredő kárai megtérítésének a követelésére jogosult.

A gyakorlatban azonban jelentős *nehézséget* okoz annak a meghatározása, hogy a jogalkalmazás mennyiben értékeli a *két magatartás* egymással való *összefüggését*. A polgári jogviszonyok jogilag szabályozott társadalmi viszonyok; a társadalmi viszonyoknak viszont lényeges jellemzője a szereplők magatartásainak folyamatos egymásra hatása. Az egyes jogalanyok a legkritikább esetben határozzák el cselekvéseiket önmaguktól, hanem abban szükségszerűen közrehatnak

7 Pécsi Ítéletábrá Pf.III. 20.354/2011/4.

8 Csécsy Andrea–Fézer Tamás–Havasi Péter–Tóth Endre Tamás–Varga Nelli: A kártérítési jog magyarázata. Complex Kiadó Kft. Budapest 2010. I. fejezet 7. cím 42.

más személyek kifejezett vagy nem kifejezett magatartásai. Ezért is jelent a jogalkalmazó részéről igen nagy felelősséget az utaló magatartás megállapításához szükséges szempontok meghatározása. Ezt kísérelte meg tisztázni a már nagyobb részben meghaladottnak tekinthető Legfelsőbb Bíróság *GK 14. számú kollégiumi állásfoglalása*. Az elvi élel tett jogértelmezés szerint a vállalkozás a tevékenységének *kockázatát maga viseli* még akkor is, ha károsodásra vezető magatartásra más vállalat közlései indították; ha azonban a közlés annyira határozott, hogy kellő megalapozottsággal számolhatott a szerződés létrejöttével, különösen ha emiatt más irányú kötelezettség vállalásáról lemondott, vagy nagyobb arányban indokoltan költekezett, a bíróság a (régi) Ptk. 6. §-a alapján akár egészben vagy részben megtérítésére kötelezheti azt, akinek a részéről a közlés történt. Az elkülönítés tehát a kárt előidéző személy közlésének (magatartásának) határozottságában áll, amely viszont – a jogszabály szövegével ellentétben – a célszerűséghez közelítő magatartást feltételez. A kollégiumi állásfoglalás indokolása az *elhatárolást* az együttműködési kötelezettség terjedelméből kívánta levezetni. Ennek értelmében az érdekelt felek együttműködése megköveteli, hogy a szerződést érintő lényeges körülményekről egymást már a szerződéskötést megelőzően tájékoztassák; a tájékoztató közlés lényegében segítségnyújtás ahhoz, hogy a kötelezett pozícióban levő fél a programját megfelelően tudja összeállítani. Pusztán a közlés alapján való esetleges felkészülés azonban bizonyos kockázatot jelent, ami a kötelezetti pozícióban levő félre hárul, hiszen a szóban közlés nem jelent kötelezettséget a kötelezetti pozícióban levő féllel szemben sem, az a saját érdekei szem előtt tartásával maga mérlegeli, érdemes-e vállalnia az esetleg feleslegessé váló felkészülésének kockázatát. Ha a kötelezetti pozícióban levő fél a hozzá érkezett tájékoztatás alapján a helyzetet úgy ítéli meg, hogy nagyobb anyagi ráfordítást igénylő felkészülésre lenne szüksége, akkor módjában áll ezt is a másik fél tudomására hozni, és egyúttal felvilágosítást kérni tőle arról, hogy a közlésnek megfelelő megrendelésre mennyiben számíthat. Ha erre a másik fél úgy nyilatkozik, vagy olyan magatartást tanúsít, hogy abból a kötelezetti pozícióban levő fél az előzetes közlésnek megfelelő megrendelésre következtethet, ezt jóhiszeműen tekintheti kellő alapnak ahhoz, hogy a szükségletek kielégítésének biztosítása végett a maga részéről is eleget tegyen kötelezettségének.

A fentiekben idézett állásfoglalás *kritériumai* azért tűnnek *kétségesnek*, mert a gazdasági élet szereplőit lényegében kiskorúaknak vélelmezi, és mintegy feltételezi, hogy az egyébként létező polgári anyagi jogi szabályok nem elégségesek a kár megtérítésének indokolt jogelvi érvényesítésére. A feleknek a polgári jogviszonyokban ugyanis egymással kölcsönösen együttműködve kell eljárniuk. Ha azonban szerződés még nem jött létre, azonban az egyik fél szándékos magatartásával olyan helyzetet teremtett, amelyből a másik

felet kár érte, különösen az újabb bírói gyakorlat figyelembe vételével, a szerződésen kívüli károkozás szabályai is elégségesek lennének. A jogalkalmazás ugyanis az utóbbi időszakban a kártérítési felelősség elemei közül egyértelműen a *felróhatóságra* helyezte a hangsúlyt. Mivel a magyar polgári kártérítési jog ez exkulpációs, kimentési, indirekt felelősségi rendszer alapján áll, azaz vélelmezi, hogy minden károkozás jogellenes és felróható, a szerződésszegésen alapuló kártérítési felelősség feltételeire vonatkozó bizonyítási teher a károkozó és a károsult között úgy oszlik meg, hogy a kár bekövetkezését, a kár mértékét, a károkozó magatartása és a kár bekövetkezése közötti okozati összefüggést a károsultnak kell bizonyítania. Azt pedig a károkozó bizonyíthatja, hogy a károkozás nem volt jogellenes, vagy a kár megelőzése, elhárítása érdekében úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Az okozatosság bizonyításának a kötelezettsége a károsultat gyakran megoldhatatlan helyzetbe hozza, hiszen a szigorú értelmezés alapján a kár bekövetkezése és a konkrétan meghatározott károkozó magatartás közötti összefüggést kell bizonyítania, holott adott esetben *nem is számíthatott* a károkozás bekövetkezésére, ezért a figyelme nem terjedt ki feltétlenül arra sem, hogy a károkozó érdekkörébe tartozó cselekvések és mulasztások közül konkrétan melyik és mennyiben okozta a kialakult vagyoni és nem vagyoni károkat. Ha viszont a jogalkalmazó az okozatosságot a károsultra méltányosan értelmezi, a károkozó érdekköre és a kár bekövetkezése közötti *laza kapcsolattal* is megelégszik, akkor a bizonyítás fő súlyát a felróhatóságra irányozza, ahol már *a károkozónak kell bizonyítania*, hogy a kár elhárítása, megelőzése végett úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható.

A *minimális okozatossági követelmény* előtérbe kerülése esetén viszont a károkozó érdekkörében jelentkező hiányosságok, bizonytalanságok már azt eredményezik, hogy a károkozó eredményesen nem tudja magát kimenteni a felelősség alól. Hozzáteve azt is, hogy ezzel egyidejűleg a bírói gyakorlatban a felróhatósági mérce gyakorlatilag objektívizálódik, a nagyfokú gondossággal válik lényegében azonossá, mindez azzal az eredménnyel jár, hogy a károkozó érdekkörére visszavezethető károkozás jellemzően a kártérítési felelősség megállapításával is jár.

A fentiekben részletezett elemzés akkor teljes, ha egyelőre a bírói gyakorlatban még nem egyértelműen kialakult (az új Ptk. 6:142. §-a szerint a kontraktuális felelősség törvényi feltételeként szabályozott, míg az új Ptk. 6:521. §-a alapján a deliktuális felelősség okozatossági feltétele részeként meghatározott) *előreláthatóság* követelményével is egybevetjük. Ha ugyanis valakinek a magatartásából előrelátható az, hogy az *ezáltal okozott bizakodás* miatt a másik fél olyan magatartást fog tanúsítani, amelyből őt kár éri, akkor az utaló magatartás szabályai feleslegesnek tűnnek, hiszen a kellően objektívizálódott – nyilvánvalóan a szándékos

magatartás a felróhatóság fogalmi körébe beletartozik –, a bizonyítást a felelősség alóli kimentésben elváró deliktuális kártérítési felelősség bírói gyakorlata elégséges lesz az így okozott károk megtérítésére vonatkozó igény érvényesítésére.

7. A jogszabályi rendelkezés látszólag következtelenül használja a károsodott személy jóhiszeműségének követelményét. A *jóhiszeműség* egy speciális tudati állapot, a jogirodalom szerint akkor állapítható meg, ha valaki nem tud, vagy kellő gondosság mellett sem kellene tudnia a látszattal ellenétes valóságról. Az anyagi jogszabályok a jóhiszeműséget ezen kívül olyan jogi helyzetekben alkalmazzák (képviselési jog korlátozásának hatálya harmadik személy felé, túlépítés és ráépítés jogkövetkezményei, jogalap nélküli birtoklás, nem tulajdonostól átruházással szerzés, stb.), amikor a fél által észlelhető jogellenes helyzet eltér a tényleges jogszerű állapottól. Az utaló magatartás esetén viszont *nincs szó jogellenességről*, ezért a jóhiszeműséget is más szempontból kell értelmezni. A jóhiszeműség ebben az esetben ahhoz a tudatállapothoz kapcsolódik, hogy a végül károsodott személy magatartását abban a hiszemben tanúsította, hogy bízott a kárt előidéző személy magatartásához kapcsolódó, elvárt jogkövetkezmények teljesülésében.

A *bírói gyakorlatban* a biztatási kárt alkalmazó egyik legrégebbi, eseti döntésben közzétett jogeset a *jóhiszeműség* szempontjait vizsgálta. A perben vizsgált jogvita szerint a peres felek között szállítási szerződés megkötésére irányuló tárgyalások voltak folyamatban. A tárgyalások során azonban kiderült, hogy az alperesnek ugyan szüksége van a felperes által szállítani kívánt anyagokra, de azokat csak egy olyan, külföldről beszerezhető másik dologgal együtt kívánja forgalmazni, amelyeket ugyancsak a felperestől rendelt meg, a felperes azonban azokat – a külföldi szállítónál bekövetkezett tüzeset folytán előállt megsemmisülés miatt – nem tudta leszállítani; és ezért elzárkózott a szerződés megkötésétől. A felperes a szolgáltatandó dolog átvételének megtagadása miatt kérte kártérítés megfizetésére kötelezni az alperest, aki ezzel szemben arra hivatkozott, hogy a felek között a szállítási szerződés nem jött létre, mivel ő nem volt hajlandó elfogadni a felperes szerződési feltételeit. A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság – helybenhagyva az első fokú ítéletet – arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felek között nem jött létre szerződés, mivel a szerződés egyik lényeges feltételében nem jutottak közös akarat-elhatározásra. Ezzel együtt úgy találta, hogy a felelősség az utaló magatartás alapján sem állhat fenn, mivel hiányzik a jóhiszeműség feltétele. Az a gazdálkodó szerv, amelynek bár tudnia kellene, hogy az áru értékesítésére vonatkozó szerződés nem jött létre, a

termékhez importból szükségtelen anyagot szerez be, jóhiszeműnek nem tekinthető; a per tárgyát képező termékeket saját kockázatára importálta, mivel azok értékesítésére nem volt hatályos belföldi szerződése.⁹

Ténylegesen a jóhiszeműség és az önhiba hiánya törvényi feltételek nem válnak el egymástól egyértelműen, jellemzően az utaló magatartásra alapított igényeket elutasító bírósági döntések sem választják el ezeket a követelményeket. Mindennek az oka, hogy bár a fél cselekvésének módját és indokát más szempontból megközelítő szubjektív jogi tények, a polgári jogalanyok magatartásával kapcsolatos iránymutató alapvető szabályokon alapulnak. A régi Ptk. 4. §-ának és 5. §-ának, valamint az új Ptk. 1:3. §-ának és 1:4. §-ának rendelkezései meghatározzák a polgári jog alanyai által a jogviszonyokban követendő magatartásokat. Az elvárhatóságon kívül fontos követelmény, hogy a polgári jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően, kölcsönösen együttműködve kötelesek eljárni.

Bár a felróható és a rosszhiszemű magatartás két különböző viszonyítási ponton alapul, a károsulti magatartás értékelésénél azért nem lehet egymástól független, mert a károsult szempontjából egy valósággal ellentétes látszathelyzet áll fenn – és azt kell vizsgálni, hogy mennyiben várható el tőle ennek a helyzetnek a felismerése. Ha ugyanis tudja, vagy kellő gondosság mellett tudnia kellene, hogy az előidézett helyzet valószínű, és ennek a következménye kár bekövetkezése lehet – mindez a felróható közrehatásával kapcsolatban is értékelendő körülmény.

A jogalkotó érdemlegesnek tartja a kártérítés intézményéhez hasonló, azonban attól a károkozó magatartás jogellenességének hiánya miatt mégis *különböző* azon helyzetek szabályozását, amikor valakit azért ér kár, mert egy *látszattal ellentétes helyzetben bízott*. Ekkor a törvény elsődleges szempontként határozza meg a károsult és az alaphelyzet viszonyát abban a tekintetben, hogy tudnia kellett-e arról, hogy az alaphelyzet eredményezheti-e az annak alapján várt jogkövetkezményeket. A károsult ilyenkor elszenvedője egy nem általa kezdeményezett folyamatnak, és a bíróságnak értékelnie kell azt, hogy a folyamat eredményéről előzőleg – kellő körültekintés mellett – milyen tudomása volt. Az *interesse* jellegű, tehát valamilyen várt jogkövetkezmény elmaradásából eredő károk tartoznak ide, ahol hiányoznak a megelőző jogellenes magatartások. A jogirodalom szerint a *negatív interesse* a szerződés (más jogviszony) létrejöttének elmaradásából eredő kár, a *pozitív interesse* pedig a szerződés megkötéséből (jognyilatkozat megtételéből) eredő kár.

A régi Ptk. 6. §-a, az új Ptk. 6:587. §-a a negatív interesse, míg a régi Ptk. 238. §-ának (2) bekezdése, az

új Ptk. 6:14. §-ának (2) bekezdése a pozitív interesse megtérítésének jogalapját határozza meg, mindkét esetben a látszattal ellentétes helyzettel kapcsolatos jóhiszemű tudatállapotot feltételezve. Az új Ptk. 6:62. §-ának (4) bekezdése azonban legalábbis dogmatikai bizonytalanságot eredményezhet, ugyanis kifejezetten úgy rendelkezik, hogy a szerződés létrejöttének elmaradásáért a feleket kártérítési kötelezettség nem terheli. A helyes dogmatikai értelmezés alapján a rendelkezés a kontraktuális (esetleg deliktuális) kártérítési felelőséget zárja ki, azonban nem érinti a jogszerű utaló magatartáson alapuló negatív interesse követelését. A közeljövőben a bírói gyakorlatnak kell válaszolnia azonban arra, hogy az új törvényi rendelkezés alapján a biztatási károkra a gyakorlatban legnagyobb arányban előforduló negatív interesse része eredményesen követelhető-e.

8. Nem okoz jogértelmezési problémát, hogy a károsodott személy meghatározott konkrét tevékenységével okozati összefüggésben vagyoni (vagy nem vagyoni) kárnak kell bekövetkeznie.

A biztatási kár alkalmazását megalapozó törvényi rendelkezés szoros oksági láncolat fennállását kívánja meg; a kárnak a károsult személy magatartásával, ennek pedig a másik személy szándékos magatartásával kell oksági összefüggésben állnia. Kizárólag annak a kárnak a megtérítésére van lehetőség, amely azért következett be, mert a jóhiszemű károsult személy olyan magatartást tanúsított, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte. Ezért a régi Ptk. 6.§-a, az új Ptk. 6:587.§-a alapján eredményesen nem követelhető a meghiúsult szerződés teljesítése által elérhető nyereség; hanem csak annak a kárnak az áthárítására van mód, amely a másik személy szándékos magatartása által kiváltott károsulti magatartás nélkül nem következett volna be.¹⁰ A szerződéskötésre való biztatással okozott kárt az úgynevezett negatív interesse kiegyenlítésére alkalmas kártérítés pótolja. Ezért ennek alapján nincs jogi lehetőség a meghiúsult szerződés teljesítése esetére elérhető nyereségnek a megtérítésére. Az a fél, aki a szerződéskötési tárgyalásokba bocsátkozott, és alapos okkal bízhatott abban, hogy a szerződés létrejön, azoknak a veszteségeinek a pótlására tarthat igényt, amelyek amiatt érték, hogy tárgyalásokba kezdett, és a szerződés kötésére valamint teljesítésre irányuló előkészületeket tett, nem tarthat azonban igényt a szerződés teljesítéséhez fűződő érdeke körébe tartozó kárainak megtérítésére.¹¹

Amennyiben a kárért való felelősség megállapítható, úgy a károsultat olyan helyzetbe kell hozni, mint ha a kárhoz vezető magatartására nem került volna

sor. Mindebből az következik, hogy amennyiben egy szerződés megkötése alaptalan bizakodás miatt maradt el, úgy a szándékos magatartást tanúsító személynek a felelősségét nem lehet úgy értelmezni, hogy abból a szerződés teljesítésével azonos jogkövetkezmény keletkezzen. Az ugyanis nem jogszabályba ütköző magatartás, hogy ha valaki elzárkózik a másik féllel szerződés megkötésétől. Ezzel szemben ha a szerződés megkötésében bizakodó fél emiatt olyan magatartást tanúsít (jellemzően úgy, hogy korábbi szerződéses kapcsolatát felbontja), amely következményeként kár éri, úgy ennek a kárnak a megtérítésére tarthat igényt. A vázolt esetben tehát a biztatási kár annak a jövedelemnek az elmaradásában jelentkezik, amelyet a károsult a felbontott szerződéséből következően megszerzett volna, de nem annak a jövedelemnek az elmaradásában, amelyet az elmaradt szerződés megkötésével érhetett volna el.

A jogirodalomban többségi álláspont szerint biztatási kár címén nincs lehetőség a nem vagyoni kár megtérítésére, Fézer Tamás álláspontja szerint mindez a megtérítés kártalanítás jellegéből következik.¹² Ezzel szemben található olyan jogerős ítélet, amely nem tartotta kizártnak, erre vonatkozó törvényi rendelkezés hiányában, az utaló magatartással összefüggésben kialakult személyiségi jogsérelmek esetére a nem vagyoni kártérítés alkalmazását, tekintettel arra, hogy a nem vagyoni kártérítés funkciója az, hogy a károkozó magatartás következtében olyan hátrányok keletkezzenek, amelyek kiegyenlítése elvileg egyenértékű lehetőségek biztosítása révén pénzbeli kártérítéssel megalapozható.¹³

9. A károsodás bekövetkezésének alapos oka olyan törvényi feltétel, amelynek szempontjait egyértelműen a bírói gyakorlat alakította, hiszen a jogszabály nem határozza meg, hogy pontosan mit is ért az „alapos”-kifejezés alatt. Miközben az oksági összefüggés nyilvánvalóan objektív elem, addig bonyolult értelmezési problémát jelent ehhez az „alapos”-kitétel szubjektív elemének a társítása. A polgári anyagi jog több helyen is használja ezt a fogalmat, mindig a fél magatartásának indokához igazítva. Így a jogosult a hat hónapnál régebben lejárt és alapos ok nélkül nem érvényesített tartásdíj, életjáradék, baleseti járadék részleteket bírósági úton többé nem követelheti (rég Ptk. 280. §-ának (3) bekezdése, az új Ptk-ban ez a rendelkezés elmarad); ha a megbízási szerződés felmondása akár a megbízó, akár a megbízott részéről alapos ok nélkül történt, az okozott kárt általában meg kell téríteni [rég Ptk. 483. §-ának (3) bekezdése, az új Ptk. 6:278. §-ának rendelkezései viszont a megbízás fel-

10 BDT 2004. 1013., BDT 2005. 1196.

11 BDT 2004. 1013., BDT 2005. 1196.

12 Csécsy Andrea–Fézer Tamás–Havasi Péter–Tóth Endre Tamás–Varga Nelli: i. m. I. fejezet 7. cím 43.

13 Debreceni Ítéletábrla Pf.I.20.517/2013/6.

mondása miatt okozott károk megtérítését nem az alapos okra hivatkozással engedik]; haszonkölcsön szerződés esetén a kölcsönadó a kölcsönvevő által felajánlott visszavételét alapos ok nélkül nem tagadhatja meg [régi Ptk. 585.§-ának (3) bekezdése, új Ptk. 6:359.§-ának (3) bekezdése]. A magatartás indokoltága – a jóerkölcsöz hasonlóan – a társadalom elfogadott normáihoz igazodik, azonban azt mindig az adott eset összes körülményei figyelembe vételével lehet megállapítani.

Bár a jogszabály szövegéből nem következik, a jogalkalmazás nem is annyira az „alapos ok”, hanem sokkal inkább az „elfogadható kockázat” mentén kívánja kijelölni a biztatási kár megtérítésének határait. A legjellemzőbb módon talán a Győri Ítéltábla egyik ítélete mutatott rá arra, hogy leggyakrabban a felek a saját gazdasági tevékenységük kockázatait kívánják áthárítani a másik utaló magatartására hivatkozva. A lényeges vizsgálendő szempont, hogy amikor a piaci tevékenységet végző vállalkozás valamilyen döntést hoz, utóbb ezen döntése nem váltja be a hozzá fűzött reményeket, akkor lehetőség szerint a jogalkalmazás ne adjon arra lehetőséget, hogy a meghiúsult reményből eredő kockázaton más vele osztozni legyen köteles – ez ugyanis a piacgazdaság lényegével ellentétes. A per felperese azzal érvelt, hogy az alperes e-mailje alapján feltételezte, hogy tőle meghatározott mennyiségben fog terméket rendelni, és ennek alapján gyártotta le azokat az így értelmezett számban. A jogalkalmazó segítségül hívta a kötelmi jog – hiszen nem vitatottan az utaló magatartás kötelmi jogi intézmény – értelmezési elvét, a régi Ptk. 207.§-ának (1) bekezdése és az új Ptk. 6:8. §-ának (1) bekezdése szerinti *nyilatkozási elvet*. Ennek alapján nemcsak a szerződéses nyilatkozatokat, hanem általában a kötelmi jogi nyilatkozatokat úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett. A nyilatkozási elvhez igazította azt, hogy az így meghatározható értelme alapján volt-e alapos oka a felperesnek a termékek meghatározott gyártására irányuló magatartásának. Bár az utaló magatartás nem feltétlenül nyilatkozat formájában, hanem más nem kifejezett magatartásokkal is megvalósulhat, azonban a kifejezések általánosan elfogadott értelmezése ad alapot ahhoz, hogy az üzleti kockázat körébe tartozó döntések következményei átháríthatók-e egy másik félre. Ennek alapján volt az álláspontja az, hogy ha a felperes úgy gondolta, hogy a gyorsabb és zökkenőmentesebb teljesítés érdekében egy meghatározott mennyiségű jégkrém előre legyártat és készleten tart, illetőleg az alacsonyabb gyártási költségekre figyelemmel a csomagolóanyagot előre a teljes mennyiségre elkészítteti, e saját

elhatározáson alapuló döntése miatt utóbb az ebből származó veszteségét biztatási kár címén alappal szerződő partnerétől nem kérheti.¹⁴

10. Az *önhiba* fogalmát az anyagi jogszabályok rendkívül ritkán használják – így nem felel a kötelesrész kielégítéséért az, aki az örökgyótól kapott juttatástól önhibáján kívül elesett –, az eljárási szabályokban azonban a mulasztás vétlensége körében kialakult a kizáró önhiba értelmezésének széles körű gyakorlata – így a Pp. 99/A. §-ának (3) bekezdése szerint kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelem arra hivatkozással terjeszthető elő, hogy a kérelmező a hivatalos iratot önhibáján kívüli okból nem vehette át; a Pp. 107. §-ának (2) bekezdése alapján az igazolási kérelemben a mulasztás vétlenségét, azaz az önhiba hiányát kell igazolni; a Pp. 260. §-ának (2) bekezdése értelmében a perújításban olyan új tény, bizonyíték adható elő, amelyre a perújító fél az alapeljárásban önhibáján kívül nem érvényesíthetett. A bírói gyakorlat elemzése alapján egyértelműen arra a következtetésre lehet jutni hogy az önhiba a felróhatósággal azonos – a Pp. 3. §-ának (4) bekezdése az elkésett bizonyíték kötelező mellőzése körében kifejezetten ezzel a kifejezéssel is használja –, tehát az tudja igazolni az önhiba hiányát, aki úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Felvethető, hogy ebben az esetben mi szükség van a polgári jogi felelősségi zsinórmértékként elfogadott felróhatósági mérce helyett az önhiba fogalmi feltételének a meghatározására, azonban mindez jogalkalmazási problémákat nem okozott, és az új Ptk. alkotói sem tartották szükségesnek a fogalom kicserélését.

A kártérítési felelősség valamennyi feltételének a bizonyítása esetén a károkozó még hivatkozhat arra, hogy a károsult a kár megelőzése, *elhárítása* érdekében nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Addig azonban, amíg a deliktális felelősség esetében ez a kár megosztásához vezethet: a bekövetkezett kár közrehatásához igazodó hányadát a károsultnak kell viselnie, de nem vezethet a felelősség kizárására abból kiindulva, hogy a kártérítési jog alapvető elvével lenne ellentétes annak a megállapítása, hogy a károsult a kárát „magának okozta”, addig az utaló magatartáson alapul felelősséget az önhiba teljes egészében *kizárja*.

Ennek a sajátos ellentmondásnak a *gyakorlati feloldása* nem egyértelmű. Nemcsak az a polgári jog alanyaitól elvárható magatartás, hogy másoknak ne okozzanak kárt, hanem az is, hogy *kerüljék el* azokat a helyzeteket, amelyek eredménye a kár bekövetkezése, vagy a kár bekövetkezése esetében tanúsítsanak a kár további növekedésének elkerülésére irányuló magatartást. A két fél pozíciója azonban nem tekinthető

azonosnak. Miközben a károkozó tipikusan előre látja a kár bekövetkezésének a lehetőségét, sőt azt gyakran kifejezetten kívánja is, addig a károsultban általában nem merül fel az, hogy az adott helyzet következménye a kár bekövetkezése lesz. Különösen így van ez akkor, ha a károkozó saját vélt vagy valós szakmai, hivatali, bizalmi helyzetével visszaélve teremt olyan helyzetet a károsult részére, amely többé-kevésbé akadályozza utóbbit a következmények reális megítélésében – sajnálatos módon főleg így van ez akkor, ha a károkozó különösen előnyös feltételek kínálatával idézi elő a kár bekövetkezését. A *Legfelsőbb Bíróság PK 36. kollégiumi állásfoglalása* igen részletesen foglalkozik a károsulti felróhatóság kérdésével. Az állásfoglalás a polgári jog alapvető elveiből vezeti le a károsult azon kötelezettségét, hogy a kárveszélyes helyzeteket lehetőleg kerülnie kell, ha ezt nem teszi, és kár éri, ennek következményeit maga viseli. Meghatározza, hogy a károsulttól elvárható magatartás elmulasztása kifejezésre juthat a kármegelőzés elhanyagolásában, a károkozás során tanúsított felróható magatartásban, a kárenyhítési kötelezettség elmulasztásában. Ugyanakkor egyértelműen kimondja, hogy az elvárhatóság megítélésénél figyelembe kell venni, hogy a károkozótól nagyobb mértékben lehet elvárni, hogy felismerje a kár bekövetkezésének lehetőségét, mint a károsulttól a károsodás veszélyének a felismerését. A károsult számolhat azzal a következménnyel, hogy a károkozástól mindenkinek tartózkodnia kell, kivételes esetektől eltekintve tehát nem várható tőle a szokásokat meghaladó elhárítási készenlét. Viszont a károkozó sem kötelezhető a már bekövetkezett kárból nagyobb rész viselésére, mint ami a terhére felróható. Mindebből következik, hogy a károsult maga viseli a kárnak azt a részét, amely abból származott, hogy az általában elvárható magatartást elmulasztotta. A jogellenes károkozótól kárának megtérítését csak az ezt meghaladó részben követelheti, vagyis közöttük kármegosztásnak van helye.

Az állásfoglalás fontos üzenete annak a megfogalmazása, hogy a kár bekövetkezése tekintetében a károsult és a károkozó korántsem ugyanabban a pozícióban van: még a különösen nem körültekintő módon eljáró károsult magatartása értékelésekor is abból kell kiindulni, hogy a károkozó tevékenységet feltehetően abból az alapállásból közelítette meg, miszerint másoknak a károkozástól tartózkodniuk kell, és nagy valószínűséggel reálisan a kár bekövetkezésének a lehetősége fel sem merült benne. Amennyiben viszont a bírói gyakorlat maga is elismeri, hogy a károsulttól nem várható el az aktív károkozóhoz képest a kár azonos módon előrelátása, akkor kérdéses az ugyancsak felróhatóság alapú önhibának az utaló magatartáson alapuló felelősséget kizáró szigorú szabálya.

A jogalkalmazás többször megkísérelte feloldani ezt az ellentmondást, ám *dogmatikailag nem feltétlenül sikeresen*. A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében elvi élel mondta ki, hogy nem állapítható meg, hogy a károsult önhibáján kívül járt el, ha – akár jelentéktelen mértékben is – számolnia kellett a károsodással. A jogeset alapjául szolgáló tényállás szerint a károsult több éve foglalkozott csirkekeltenéssel, azonban a megfelelő minőségű tápanyagból csak három napos készletről gondoskodott abban az időszakban, amikor az azonnali beszerzés nehézségeibe ütközött, és az egyik üzlet utóbb alaptalannak bizonyult azon ígérete alapján, hogy a tápszer rövid időn belül rendelkezésre fog állni, a végül beszerzett alacsonyabb tápértékű takarmány felhasználása miatti hozamkiesésben jelentkező vagyoni kárát kívánta megtéríttetni biztatási kár címén. A bíróság azonban rámutatott arra, hogy a károsult magatartása nem volt önhibától mentes, az általános elvárhatósági mércén túl megtehetette volna, hogy máshonnan megkísérlje a tápot beszerezni, vagy nagyobb tartalékot biztosít az állományának; évek óta jelentős mennyiségű állomány tartásáról gondoskodott, ezért számolnia kellett volna az időszakos ellátási, szállítási nehézségekkel, amelyek áthidalhatók megfelelő mennyiségű takarmány megvásárlása és tárolása esetén.¹⁵ Az indokolás azonban dogmatikailag kifogásolható, mivel az önhibát az előreláthatósághoz és nem a károsulti magatartás felróhatóságához kapcsolja, ezzel azonban ténylegesen az okozati összefüggés hiánya miatt nem találja alaposnak a felelősség megállapítását, hiszen a károsult kára nem a hivatkozott biztatás, hanem az előre látható kockázat megvalósulása miatt következett be.

Mindezek alapján sokkal inkább az jelenthető ki: az utaló magatartáson alapuló felelősség megállapításánál az önhiba hiánya az alapvető polgári jogelvekkel ellentétes, mert amennyiben a jogalkotó a kár részben vagy egészében való megtérítésének lehetőségét teremtette meg egy egyébként nem jogellenes magatartás következményeként, akkor nem vette azt figyelembe, hogy ilyen esetekben a károsult hibájának mértéke nem feltétlenül azonos, van amikor kisebb, van amikor nagyobb mértékben járul hozzá a kár bekövetkezéséhez. A károsulti felróható közrehatást ezért a kármegosztás körében kellene vizsgálni.

II. A biztatási kár mint speciális kötelem-keletkeztető tényállás alapja a kifejezett jogszabályi rendelkezés, amely konjunktív feltételek egyidejű megvalósulása esetén a jóhiszemű felet ért hátrányok miatt – a kockázat megosztásával – lehetőséget teremt kártalanítási igény érvényesítésére. Mindebből az következik, hogy az utaló magatartásért való helytállás körében, mivel a magatartás nem jogellenes, *nem érvényesül a*

15 BH 1986.319.

teljes kártérítés elve. Amennyiben a károkozó felelőssége a szerződésen kívül okozott kártérítés szabályai alapján állna fenn, akkor a károsult a teljes vagyoni és nem vagyoni kára megtérítésére lenne jogosult, tekintettel arra, hogy a deliktuális felelősség esetén, hiszen az jogellenes magatartáson alapul, a teljes kártérítés elve kötelező. Mindez azonban az utaló magatartáson alapuló felelősség esetében nem feltétlenül érvényesül; a régi Ptk. 6.§-ának és az új Ptk. 6:587.§-ának rendelkezése ugyanis mérlegelési jogot enged a bíróságnak arra nézve, hogy a kár egészben vagy részben való megfizetéséről rendelkezik, ez a szabadság kiterjed arra is, hogy az utaló magatartás következtében folyamatos károsodás esetében a kárt milyen időszakra ítéli meg. Ennek során azt kell figyelembe venni, hogy a felelősség alapját képező kötelezett magatartást a törvény nem tiltja, nem a károkozás általános tilalmából indul ki, hanem az így keletkező kockázat legalább részbeni átvállalását eredményező kompenzációt biztosít.

Ezzel együtt azonban megfigyelhető, hogy amennyiben a bíróság az utaló magatartás törvényi feltételeinek fennállását megállapítja, akkor lényegében kivétel nélkül a teljes kártérítést alkalmazza, és nem él a részleges megtérítés jogszabályi lehetőségeivel. Vizsgálata során *Petrik Ferenc* megkísérli ugyan meghatározni azokat a szempontokat, amelyek alapján a jogalkalmazó választhatna a teljes vagy részleges megtérítés közül – a felek teherbíró képessége, az utaló magatartáshoz kapcsolódó károsodásuk aránya, melyik fél érdekkörében merült fel a várakozás meghiusulását kiváltó ok -, azonban maga is elismeri, hogy törvényi szabályozás hiányában csak az igazságosság és méltá-

nyosság általános elveit lehet segítségül hívni.¹⁶ Mindez azonban a kiszámíthatóság követelményével ellentétesnek látszik.

IV.

12. A tanulmány arra kívánt rámutatni, hogy a közelebbi jövőben felvethető az utaló magatartáson alapuló biztatási kár megtérítésére vonatkozó szabályozás *felülvizsgálata*, akár az intézmény teljes megszüntetése. Nem vitatott, hogy a másik fél szándékos magatartásával előidézett alaptalan bizakodás következményeinek a szankcionálása indokolt, de *csak abban az esetben*, ha a magatartással okozott kárért való *deliktuális* felelősség feltételei is fennállnak. Ez az értelmezés nem jelent egyben visszalépést, hiszen az utóbbi évek bírói gyakorlata nagyobb részben átértelmezte a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség bizonyítási terhét, és ebből következően azok a magatartások, amelyek által okozott károk megtérítését a jogalkotó az utaló magatartás keretei között indokoltnak látja, a deliktuális kártérítési felelősség fogalmi körébe egyértelműen beleférnek. Mindaddig azonban a jogalkalmazásnak figyelembe kell vennie, hogy míg a jogellenes károkozás esetén a károkozót a teljes kár megtérítésének a kötelezettsége terheli; addig a nem jogellenes utaló magatartásból eredő károk megtérítése körében ilyen kötelezettség nincs, a jogalkalmazónak csak a méltányossági szabályok alapján, mérlegelési jogkörében van lehetősége a kár vagy akár annak egyes része megtérítésére.